

POLITICA LUI RADUL CEL MARE

1495—1508

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POLITICA LUI RADUL CEL MARE

1495—1508

DE

ALEX. LĂPĚDATU

---

1. Bunele relații ale Țerii-Românești cu Ardealul sub Radul cel Mare. — 2. Politica de echilibru a Domnului român între Turci și Unguri. — 3. Recunoașterea suzeranității Coroanei ungare (1497) și omagiul de vasalitate făcut Regelui Vladislav II (1507). — 4. Cum și în ce condiții s'a făcut omagiul. — 5. Caracterul benevol al vasalității române. Noua posesiune ardeleană a Geoagiului. — 6. Cauzele înstrăinării definitive a vechilor posesiuni: Amlașul și Făgărașul. Intinderea și importanța Geoagiului. — 7. Caracterul politic și juridic al noii posesiuni a Domnilor Țerii-Românești în Ardeal. — 8. Moartea lui Radul cel Mare. Rezultatele politice sale.

1. Contrariu tatălui său Vlad Vodă Călugărul, care, cu toate legăturile de pace ce încheiase cu Ardelenii, avusese cu ei, în a doua parte a domniei, relațiuni destul de încordate (1), Radul cel Mare avu și păstră cu acești vecini ai săi, tot timpul domniei, raporturi cât se poate de bune.

---

(1) A. Lăpădatu, *Vlad Vodă Călugărul*, București 1903, 41 și urm.

Dela început chiar, adică de îndată ce, prin moartea părintelui său (1), domnia rămase numai asupra-i (2), el îmbiè pe Braşoveni cu «prietenie» şi «frăţie» (3) şi e de presupus că aceeaş prietenie şi frăţie o oferi şi celorlanţi vecini ai săi, Sibiienilor. — Braşovenii răspunseră cerând carte de încredinţare pentru libera şi sigura lor petrecere şi neguţitorire în Ţara-Românească (4), iar Sibiiinii luând întinse măsuri împotriva lui Mihnea, pretendentul, care, aflând de moartea lui Vlad Călugărul, apărù pentru a doua oară în Ardeal (5). Şi anume, anunţând pe Radul de venirea peste munţi a vechiului său rival (6), Sibiiinii cerură Regelui îndepărtarea lui din mijlocul lor (7), scriind în acelaş timp în toate părţile — Scaunelor superioare (8),

---

(1) În toamna a. 1495. Data o aflăm în Socotelile Sibiului (*Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, Hermannstadt 1880, 192); cari înseamnă, între 15 Septemvrie şi 15 Octomvrie, un trimis al oraşului la Buda «in facto mortis vaivodae transalpinensis» şi un altul în Ţara-Românească «propter novum vaivodam». Doc. din 20 Aprilie 1496 (Arh. Statului, *Condica m-rii Tismana*, I, 504), pe temeiul căruia am pus altă dată (*op. cit.*, 50-1) moartea lui Vlad Călugărul în vara a. 1496, are aşă dar data greşită.

(2) Fusese în ultimul timp asociat tatălui său la domnie.

(3) I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Terii-Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara-Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti 1905, 212 (Se vor cită pe scurt: Relaţiile).

(4) *Ibidem*, 214.

(5) Pentru întâia apariţie a lui Mihnea în Ardeal, A. Lăpădatu, *op. cit.*, 56-7. Scrisoarea analizată acolo, la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 141. Cf. şi *Rechnungen*, 173 (menţiune despre curierul trimis de Mihnea în Ţara-Românească, căruia Vlad Călugărul îi tăiasă nasul).

(6), (7), (8) *Rechnungen*, 193.

Făgărășenilor (1) și Cohălmenilor (2) — să nu i se dea adăpost. Iar când, cu toate acestea, Mihnea cercă a trece munții (3) și Radul luă măsuri în consecință, închizând drumurile din spre Ardeal (4), Sibiiienii porunciră Scaunelor inferioare să se ridice împotriva pretendentului (5), care prădase în părțile transalpine (6), cerându-i tot odată să iasă din țară (7), ceea ce turburătorul trebui să și facă — toamna târziu (8).

Indepărtarea lui Mihnea din Ardeal aduse deschiderea drumurilor din spre Țara-Românească (9) și bune raporturi de vecinătate de ambe părțile. Un sol a Domnului român plecă, pe la sfârșitul lui Noemvrie, la Regele Vladislav (10), iar trimiși ai Sibiiienilor veniră, din ce în ce mai numeroși, dincoace de munți, să reguleze diferite pricine (11) și, mai ales, să ia vești despre mișcările Turcilor (12).

(1), (2), (3) *Rechnungen*, 194.

(4) Mai jos, nota 9.

(5), (6), (7), (8) *Rechnungen*, 194.

(9) *Ibidem*, 195: 1495 Noemvrie 18 — sol al Sibiiienilor la Radul să solicite deschiderea drumurilor.

(10) *Ibidem*, 195 și 211 (pentru întorsul solului).

(11) *Ibidem*, 209, 211 (1496), 216 (1496 Octomvrie), 218 (1496—la Barbul Banul), 219 (1496 Decemvrie) și 238 (1497 Martie).

(12) *Ibidem*, 209 (1496), 215 (1496 Septemvrie), 237 (1497 Martie), 239 (1497 Aprilie) și 244 (1497 Iulie).— Vești despre Turci mai cereau Sibiiienii dela Barbul Banul: *ibidem*, 212 (1496 Maiu-Iunie), 216 (1496 Octomvrie) și 238 (1497 Martie).—Pentru spionii trimiși de Sibiiieni în acelaș scop în diferite părți ale țerii: *ibidem*, 209, 210, 211 (1496), 212 (1496 Maiu-Iunie), 213 (1496 Iunie-Iulie), 214 (1496 August-Septemvrie), 215 (1496 Septemvrie), 216 (1496 Octomvrie), 218 (1496 Noemvrie), 236 (1497 Ianuarie-Februarie), 237, 238 (1497 Martie), 239, 240

În acelaș timp, curteni și boieri ai lui Radul cel Mare îndeplineau diferite însărcinări pe lângă Sibieni (1), cari conduc, între 9—12 Septemvrie 1496, un trimis al Domnului român la Mediaș (2), unde se află Voevodul Transilvaniei (3). În sfârșit, o solie a acestuia treceă, din ordinul Regelui Vladislav, în Octomvrie, munții în Țara-Românească (4), solie cu care Domnul român încheie, foarte probabil atuncea, înțelegerea ce arată Brașovenilor, un an în urmă, că are cu Craiul, domnul său (5).

Inchiderea din nou a drumurilor din spre Ardeal și încordările ce urmară curând după aceasta, în 1497 și 1498, fură provocate fără voia lui Radul cel Mare, însuș o spune, de prezența lui Mihnea la hotare, care, nu știm prin ce

---

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(1497 Aprilie), 240 (1497 Maiu), 243 (1497 Iunie), 244 (1497 Iulie), 245 și 246 (1497 August).

(1) *Rechnungen*, 209 (1496), 212 (1496 Maiu-Iunie), 240 (1497 Maiu — cu vești despre Turci), 247 (1497 August) și 247 (1497 August-Septemvrie).

(2) *Ibidem*, 215.

(3) Nota următoare.

(4) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 146: Voevodul Ardealului scrie Brașovenilor, la 21 Octomvrie, din Mediaș «...de voluntate et mandato serenissimi domini nostri regis misimus certos... nuncios nostros... in quibusdam legacionibus erga spectabilem et magnificum dominum Radwl waywodam transalpinensem». Răspunsul veniă așa de târziu deoarece trebui, cum vedem, să se consulte în prealabil Regele ungar asupra celor ce aveau a se comunica Domnului român — Alți soli ai lui Radul, de sigur tot pentru Voevodul Ardealului, conduc Sibienii la Turda, în Martie 1497: *Rechnungen*, 238.

(5) I. Bogdan, *Relațiile*, 216: scris. lui Radul către Brașoveni din Septemvrie 1497 (pentru dată: Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 147 n. 2).

îndemnuri, apărù pentru a treia oară în Ardeal (1) și de uneltirile «domnilor de Geréb» împotriva-i (2), uneltiri conștând, foarte probabil, în găzduirea și sprijinirea pretendentului rival în posesiunile lor făgărășene (3). Căci pe dată ce întâiul fu nevoit să plece din Ardeal (4) și uneltirile celor din urmă încetară, nimic nu mai turbură bunele raporturi dintre Radul cel Mare și Ardeleni — nici incidentele de vamă (5), nici neînțelegerile de altă natură (6), ine-

(1) Scris. dela nota precedentă: «drumurile nu le-am închis ca să fac răzmiriță, ci ca să ne putem păzi de vrășmașul nostru Mihnea, (care) a venit printre voi». Intr'adevăr, în Septemvrie 1497, când Radul scria acestea Brașovenilor, rivalul său erà în Ardeal (*Rechnungen*, 248), unde-l găsim încă din Iulie (*ibidem*, 244). — Pentru închiderea drumurilor, cf. *ibidem*, 247 (1497 Septemvrie — trimis al Sibienilor în munți să vadă cum stau drumurile) și 249 (1497 Octomvrie — trimis al lui Gherghina Pârcălabul de Poenari la Sibiu: «propter apertionem viarum»). Asemenea scris. din acelaș an, fără dată de lună, a lui Ioan Barcsai, sol regal la Radul, către Sibieni (Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 147), în care le spune, în momentul de a trece granița: «audio autem viam eundi esse perviam clausam».

(2) I. Bogdan, *Relațiile*, 343 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 149: «notum est vestris dominacionibus quod praesentem guerram seu litem, non nos, sed domini Geréb inciperunt».

(3) Despre cari, cf. A. Bunea, *Stăpânii terii Oltului*, București 1910, 33-4. — Că Mihnea a avut aderenți devotați la Făgăraș o dovedește răscoala acestora de îndată ce el luă domnia (mai jos, p. 215 și n. 5), cum și faptul că în toamna a. 1495 căutase, cum am văzut (p. 193, n. 1), să se adăpostească la dâșii.

(4) Mai jos, p. 203, n. 4.

(5) I. Bogdan, *Relațiile*, 239, 242 și 301.

(6) *Ibidem*, 217-8, 222, 228, 233, 234-5, 237, 237-8, 240, 344-5 (1499 Februarie), 345-6, 346-7, 348 (1500 April-Maiu). Ultimele patru doc. și

vitabile de altminteri și unele și altele, incidente și neînțelegeri față de cari Domnul român avu totdeauna o atitudine împăciuitoare, nereclamând dela vecini, pe seama supușilor săi, nedreptățiți sau păgubiți, decât acordarea dreptății și împlinirea pagubei.

O singură dată, într'o afacere mai gravă, îl mai vedem amenințând cu închiderea drumurilor (1), adică cu oprirea dela negoț a celor de peste munți. Incolo, Domnul român fu și rămase amic sincer al Ardelenilor, acordându-le libertate de negoț și de hrană în țară (2), invitându-i la serbări familiare (3), trimițând și primind dela dânsii numeroase și dese solii (4), cerându-le vești despre Regele

---

in Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 151, 152-3, 153-4 și 154-5. Apoi: *Rechnungen*, 416 (1504 Iulie), 427 (1506 Fevruarie), 429 (1506 Martie), 477 (1507 Fevruarie), 462 (1507 Martie), 466 (1507 Iunie) și 331 (1507 Noemvrie).

(1) I. Bogdan, *Relațiile*, 226-7.

(2) *Ibidem*, 231-2, pe lângă doc. citat mai înainte, p. 192, n. 3.

(3) Pe Sibiieni. La nunta nepotului său Pârful cu fica lui Dimitrie Iacsici. — Invitația s'a făcut la 18 Iulie 1504 (I. Bogdan, *Relațiile*, 349 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 164-5) pentru 15 August. Trimișii Sibiiienilor — Johann Rapolth și Petru Wolff — plecară la 10 August (*Rechnungen*, 417). Pentru boierii — Albul Vistierul și Ștefan Pitarul — trimiși la Iacsici în pețite, în August-Septemvrie 1503: *ibidem*, 377, 379 și 381, pentru aducerea logodnicei dela Sibiiu, în Iulie 1504: *ibidem*, 415 și 416, iar pentru legăturile Iacsici-lor cu Domnii Terții-Românești, A. Lăpădatu, *Moartea lui Mihnea-cel-Rău*, în «Convorbiri Literare», 1916, 319-20.

(4) Solii ale lui Radul în Ardeal: a) la Sibiieni: *Rechnungen*, 366 și 369 (1503 Iunie), 414 (1504 Iunie), 436 și 438 (1506 Neoemvrie — anunțând pacea cu Bogdan cel Orb), 439 (1506 Decemvrie) și 480 (1507 Noemvrie-Decemvrie); b) la Brașoveni: I. Bogdan, *Relațiile*, 230, 230-1 și 351. Acest din urmă document și la Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 175-6

și Voevodul lor (1) și procurându-și dela ei tot felul de lucruri trebuitoare curții și nevoilor sale (2). Pe lângă aceasta, el nu tăinu, ca alți predecesori, mișcările de oști ale Turcilor (3), nici nu-i amenință, ca aceia, cu invazia

(1507 Aprilie); c) la Voevodul Ardealului: Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 151-2 (1499 Iunie) și *Rechnungen*, 464 (1507 Martie). — Trimiși ardeleni în Țara-Românească: a) dela Sibieni: *ibidem*, 249 (1497 Octombrie), 369 și 373 (1503 Iunie), 371 (1503 Iulie), 376 și 378 (1503 August), 381 (1503 Septembrie), 367 (1503 Noembrie), 416 (1504 Iulie — la Spătarul țerii), 432 (1506 Iulie — anunțând nașterea moștenitorului regal, a lui Ludovic), 433 (1506 Iulie—la Barbul Banul), 435 (1506 Octombrie — să cerceteze neînțelegerile dintre Radul și Bogdan), 435 (1506 Noembrie — în acelaș scop). Apoi I. Bogdan, *Relațiile*, 351 (1507 August) și 352 (1507 Septembrie) = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 176; b) dela Voevodul Ardealului: *Rechnungen*, 471 (1507 Septembrie — solul e Ladislau Cherthinger, fratele castelanului din Deva). — Pentru soliile lui Radul în Ardeal, anunțând călătoriile sale la Poartă și veștile aduse de acolo, mai jos, p. 200, n. 1.

(1) I. Bogdan, *Relațiile*, 223-4, 225 și 350. Acest din urmă document și la Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 168.

(2) Medici: I. Bogdan, *Relațiile*, 355-6 (1508 Februarie) = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 180; meșteri de biserici: I. Bogdan, *Relațiile*, 241; cai: *ibidem*, 212-3; care de drum: *ibidem*, 220, 221; blăni de vulpe și de jder: *ibidem*, 220; cojoace și postav: *ibidem*, 242-3; cuie de șindrilă și de lațuri: *ibidem*, 243; săpun: *ibidem*, 244; oale de aramă: *ibidem*, 348-9 (1502 Iulie) = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 159; alte cumpărături: I. Bogdan, *Relațiile*, 223-4.

(3) La începutul domniei, în scris, către Brașoveni din Septembrie 1497 (mai sus, p. 194, n. 5), Domnul român scria: «cât voi fi în vieață, să nu vă temeți domnia voastră că vor trece Turcii pe undeva prin țara noastră... ca să prade în țara Domnului meu Craiului», iar Sibienilor, la 1498 Septembrie 12 (I. Bogdan, *Relațiile*, 344 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 149), «notum sit vobis quod nullum Turcum intra

lor (1). Cu un cuvânt, nimic din tot ceea ce mai înainte neliniștise și turburase pe Ardeleni, așa că, din acest punct de vedere, se poate zice, cu drept cuvânt, că de mult Voevodatul de peste munți nu se bucurase de atâta liniște

---

regnum nostrum invenire possetis vobis nociturum» și «quam iniuriam nobis intulistis, quod contra vos Turcos duceremus!». Și Radul se ținu de cuvânt. Căci, afară de veștile ce va fi dat despre Turci Sibienilor veniți la sine în acest scop (*Rechnungen*, 415: 1504 Iulie, 430: 1506 Aprilie, 431: 1506 Maiu, 466: 1507 Iunie, 468: 1507 Iulie, 470 și 471: 1507 Septembrie) și de cele trimise vecinilor săi după călătoriile făcute la Constantinopol pentru plata haraciului (mai jos, p. 200, n. 1), Domnul român mai comunică Ardelenilor vești despre Turci și despre intențiile lor la 1505 (Brașovenilor: I. Bogdan, *Relațiile*, 350-1 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 169-70), la 1506 Aprilie (*Rechnungen*, 429). la sfârșitul a. 1507 sau începutul a. 1508 (I. Bogdan, *op. cit.*, 225) și la 1508 Februarie (*ibidem*, 355-6 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 180). — Ce privește trimișii Sibienilor în diferite părți ale țerii pentru a lua vești despre Turci: *Rechnungen*, 247-8: 1497 Septembrie, 249: 1497 Octombrie, 250: 1497 Noembrie, 364: 1503 August, 415-6: 1504 Iulie — la Barbul Banul și la Radul Spătarul, 417: 1504 August — la Barbul Banul, 431-2: 1506 Iunie — la același, 432: 1506 Iulie, 433: 1506 August — la Barbul Banul și la Radul Spătarul, 434: 1506 Septembrie — la Craiova, deci la Barbul Banul, 464: 1507 Martie, 465: 1507 Aprilie, 467: 1507 Iunie, 468-6: 1507 Iulie — la Gherghina Părcălabul și la Barbul Banul, 471: 1507 Septembrie — la acest din urmă, 437: 1507 Octombrie, 483: 1507 Noembrie și 493 și 495: 1508 Ianuarie.

(1) Numai pe Săcui i-a amenințat odată cu invazia Turcilor și a Românilor săi, în Octombrie 1504, din cauza uneltirilor lor cu Domnul Moldovei împotriva-i. A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, I (1468—1540), Budapest 1914, 71: «quia (Siculi) cum waivoda Bogdano Moldaviensi essent contra eum concordati et uniti».

și siguranță din spre Țara-Românească ca în timpul domniei lui Radul cel Mare (1).

*

2. Politica aceasta de menajare față de Ardeleni nu se explică atât prin firea «bună» și «dreaptă» a Domnului (2), cât prin statornicia lui preocupare de a câștiga și asigura domniei o liniște cât mai prielnică pentru așezarea și propășirea țerii, în care scop făcî o politică de supunere față de Turci și de apropiere față de Unguri, prin plata regulată a tributului către cei dintâi, prin recunoașterea suzeranității ungare către cei din urmă.

Intr'adevăr, urmînd pildei părintelui său (3), Radul cel Mare duse însuș la Poartă, an de an, tributul convenit Sultanului, făcînd act de supunere și luînd — ca acest prilej — cunoștință de cele ce se petreceau în capitala Imperiului

---

(1) Temeri de invazii turcești au avut totuș Ardelenii, fără însă a bănui pe Domnul Țerii-Românești. Cf. Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 152: 1500 Fevruarie 17, 157: 1502 Ianuarie 9, 159: 1502 Noemvrie 14, 164: 1504 Fevruarie 25 — în legătură cu boala și, apoi, moartea lui Ștefan cel Mare (cf. *ibidem*, 165), 168: 1504 Septemvrie 17 și 172: 1505 Iulie 29. Asemenea *Rechnungen*, 432: 1506 Iunie-Iulie, 468: 1507 Iulie și 471: 1507 Septemvrie.

(2) Mai jos, p. 202. «Cel Bun» e numit și într'un doc. din 1588 Iunie 4, pub. de d. St. Nicolaescu, în *Revista pentru istorie, archeologie și filologie*, X (1909), 81. Cf. *ibid.*

(3) St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țerii-Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București 1905, 2 — Vlad Călugărul serie Sibienilor că, chemat fiind de Împăratul turcesc, a fost la Poartă de a dus «dajdia ce este a Țerii-Românești».

otoman (1). Prin aceste regulate călătorii la Constantinopol, Domnul român ajunsese așa de bine cunoscut Sulta-

(1) Pentru plata tributului (8.000 ducăți: Sanuto, *Diarii*, V, 450), mărturiile menționează călătorii ale Domnului român la Poartă: în 1504 (*Rechnungen*, 414: Iunie 5, 8 și 22 — trimis al lui Radul la Sibieni spre a vesti întoarcerea sa și altul al acestora la acela spre a-l felicita de întoarcere și a lua noutăți. Cf. și scris., din 30-1 Iulie, a lui Ioan Bornemisza, Tezaurarul Ungariei, către Sibieni — Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 166 — în care se arată că chemarea Domnului român la Poartă fusese anunțată Regelui); în 1505 (I. Bogdan, *Relațiile*, 350-1 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 169 — scrisoare a lui Radul către Brașoveni, fără dată de lună, prin care le anunță apropiata sa călătorie la Poartă și le promite, după întoarcere, vești); în 1506 (*Rechnungen*, 430: Mai 25 — trimis al Voevodului român la Sibiiu să vestească întoarcerea sa din Turcia și să dea vești bune despre Turci); în 1507 (*Rechnungen*, 469, 478: August 2 și 3 — trimiși din Țara-Românească anunță Sibienilor întoarcerea cu bine a Domnului lor din Turcia — și 469: August 8 — delegați ai Sașilor dincoace de munți, invitați de Radul, care, întors dela Împăratul turcesc, le trimisese vești foarte grave); în 1508 (A. Veress, *Acta et epistolae*, 96-7 — Regele Vladislav anunță pe fratele său Sigismund al Poloniei că Radul îl vestise că fusese chemat de Sultan la Poartă), când Domnul român (mort în Aprilie) nu apucă, de sigur, a mai vedea fața lui Baiazid II. — Pentru călătoriile lui Radul la Poartă anterioare a. 1504, nu avem mărturii speciale; avem însă una generală, foarte prețioasă, în relațiunea lui Andrea Gritti, trimis venețian la Constantinopol, din 30 Septembrie 1503, în care se arată că Sultanul primește dela Ștefan al Moldovei 4000 ducăți anual și 8000 dela Radul al Țerii-Românești, «quale vien ogni anno ad basar la mano al Signor»: Sanuto, *l. c.* — Observ, în sfârșit, că, intru cât se dovedește că Domnul român duse însuș, an de an, tributul la Poartă, scrisoarea, fără dată, prin care el vestea Brașovenilor (I. Bogdan, *Relațiile*, 218-9) mergerea și întoarcerea sa dela Constantinopol, nu mai poate fi pusă în 1504.

nului, încât, atunci când, la 1503, se încheie pacea dintre Turci și Unguri (1), servi ca mediator al ambilor pactanți (2), iar când, la 1511, Ienicerii se sculară împotriva lui Baiazid II (3), sub cuvânt că prin slăbiciunea lui păgubește interesele Impărăției și ale lor, ca să le arate că războaiele, pe cari răsvrățiții le cereau, «nu se poartă numai cu puterile trupului, ci mult mai mult cu puterea de suflet», — bătrânul Sultan le dădu ca exemplu pe «Domnul Țerii-Românești, care, cu toate că eră în cea mai mare slăbiciune a puterilor sale, s'a purtat cu cea mai mare deșteptăciune și cu toate că șapte ani întregi a fost pus în rădvan

(1) Tratatul fu ratificat la 20 August 1503 (Hurmuzaki, *Documente*, II-1, 20-3), un an după încheierea păcii, ale cărei preliminarii fură stabilite încă din Februarie 1502 (Sanuto, *Diarii*, IV, 880).

(2) Participarea lui Radul cel Mare la tratativele de pace, reiese din următoarele mărturii: în Octomvrie 1502, solii Veneției la Buda raportează că li s'a arătat o scrisoare a lui Radul din 21 Septemvrie, în care se comunică că trimisul său la Turci s'a întors și că pacea s'a încheiat pentru șapte ani (Sanuto, IV, 373. Cf. și 415); în Februarie 1503, aceiași solii relatează că un trimis al Domnului Țerii-Românești a adus veste la Buda (prin scrisoare) că Turcii sunt dispuși a face pace cu Creștinii (Sanuto, IV, 792); în Martie 1503, Cardinalul primat al Ungariei spune trimisului Republicii la Buda că pacea cu Turcii e ca și încheiată și-i arată, ca dovadă, o scrisoare a lui Radul Vodă (Sanuto, IV, 860); în fine, la 30 Septemvrie 1503, acelaș Andrea Gritti, de care fu vorba mai sus (p. 200, n. 1), raportează din Constantinopol că pacea dintre Regele Ungariei și Sultanul Turciei s'a făcut «per via di Rado et Stefano valachi» (Sanuto, V, 450). — De notat că în tratat țerile române sunt trecute ca țeri ale Coroanei ungare, tributare însă Porții, ceea ce înseamnă că Sultanul cunoștea și recunoștea legătura lor politică cu Ungaria.

(3) Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II (Pesta 1828), 361.

și purtat din loc în loc, totuș a cărmuit țara Românilor cu osebita mulțumire a supușilor, cari, cu toată firea lor schimbătoare și nestatornică, nu s'au înstrăinat, pentru slăbiciunea și pentru boala picioarelor (podagră), de Domnul lor : bun, drept, înțelept și destul de potrivit pentru cărmuire prin superioritatea lui de suflet» (1).

Judecata aceasta asupra lui Radul cel Mare și domniei sale învederează că politica Domnului Țerii-Românești față de Turci a fost de natură nu numai să mulțumească pe Sultan, ci, în acelaș timp, să satisfacă și interesele țerii. Aceasta, de sigur, prin liniștea ce-o câștigă și asigură domniei, — liniște pe care Voevodul român știu să și-o câștige și asigure și dinspre Ungaria. Căci prea suferise mult țara din pricina atitudinii fățișe a unora din Domnii de până atunci, când pentru Turci, când pentru Unguri, pentru ca un Voevod pașnic, cuminte și înclinat spre opere de cultură și organizare, cum din toate reiese a fi fost Radul cel Mare, să nu fi văzut că, odată asigurat din spre Turci și primejdiile ce i-ar fi putut veni dela dânșii prin invazii de oști de pradă, eră în interesul țerii să se asigure și din spre Unguri și primejdiile ce i-ar fi putut veni dela dânșii prin ridicare de pretendenți împotriva-i. Aceasta printr'o politică de apropiere, mai lesne de realizat acum, când Impărăția turcească, sub Baiazid II, nu mai eră așa de amenințătoare ca sub Mohammed II. De aceea, pe dată ce luă domnia, căută să se apropie de Ungaria, menajând, cum am văzut, pe Ardeleni și recunoscând, cum vom vedea,

---

(1) Leunclavius, *Historia musulmana Turcorum*, 675. Ap. N. Iorga, *O veste însemnată din trecutul nostru*, în «Floarea Darurilor», II, 434-5.

suzeranitatea pe care Coroana ungară pretindea încă a o exercita asupra Țerilor noastre, atât pentru prestigiul Regatului, cât și pentru asigurarea Ardealului împotriva năvălirilor turcești (1), făcute, adesea, cu știrea, ba chiar și cu concursul Domnilor Țerii-Românești.

*

3. Recunoașterea suzeranității Coroanei ungare s'a îndeplinit cu jurământul de fidelitate pe care Radul cel Mare însuș arată, în Septembrie 1498, a-l fi făcut Regelui Vladislav (2), -- jurământ îndeplinit, cred, prin mijlocirea soliei speciale trimisă de Domnul român, în frunte cu Albul Vistierul, la Curtea din Buda, în August 1497 (3), și care jurământ aduse cu sine: întâiu, recunoașterea din partea lui Vladislav a domniei lui Radul și, ca consecință, îndepărtarea lui Mihnea dela hotare (4) și nețolarea în

(1) N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, 978.

(2) I. Bogdan, *Relațiile*, 343 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 149: scris. lui Radul către Brașoveni: «quemadmodum Regiae Maiestati iuravimus, sic inviolabiliter observare volumus cum omni fidelitate». — Pentru modul cum se făceau jurămintele de fidelitate, cf. raportul din 1543 al lui Antoniu de Thorockó către Regele Ferdinand, pub. de d-l C. Giurescu, *Documente răzlețe din Arhivele Vienei*, în «Buletinul Comisiei Istorice a României», I, 286 și urm.

(3) Intre 6-8 August solia, compusă din 48 călăreți, trecea, prin Sibiu, spre Buda (*Rechnungen*, 245), iar între 25-30 Octombrie se întorcea, prin acelaș loc, spre casă (*ibidem*, 249).

(4) Că Mihnea fu îndepărtat numai după întoarcerea soliei, o dovedește scrisoarea citată a lui Radul către Brașoveni din Septembrie 1497 (I. Bogdan, *Relațiile*, 216), în care se arată că pe când solia eră încă în Ungaria, Mihnea instigă la hotare. «El e acolo — scriă Dom-

urmă, în Ardeal, a vreunui alt pretendent împotriva Domnului transalpin (1); al doilea, consolidarea bunelor rapor-

nul român — printre voi: deci trimiteți la înălțimea sa Craiul, să alunge pe vrășmașul nostru, să nu mai stea în ținutul Ardealului, nici în alte locuri dela margine, să putem deschide drumurile». Prin Noembrie deci — în Octomvrie, cum am văzut (p. 195, n. 1), drumurile erau tot închise — a trebuit să fie îndepărtat Mihnea din Ardeal, ca urmare a recunoașterii lui Radul, pe baza jurământului de fidelitate făcut Regelui. Unde s'a dus, nu putem ști. Foarte probabil însă — cum bănuiește și Domnul Țerii-Românești în scrisoarea de care fu vorba, — la protectorul său Iozsa de Som, guvernatorul Timișoarei, unde îl găsim atât după întâia (în 1495 August: *Rechnungen*, 190 — trimiși ai Sibienilor la Caransebeș să afle vești despre intrarea lui Iozsa cu Mihnea în Țara-Românească și alții la Domnul de aci să-l înștiințeze de această intrare), cât și după a doua (în 1496: *ibidem*, 213 — trimis al lui Iozsa la Sibieni «ex parte Michnae Walachi») îndepărtare a sa din Ardeal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(1) După îndepărtarea lui Mihnea, nici un pretendent împotriva lui Radul nu mai fu îngăduit în Ardeal. Astfel, la 1504, când un fiu de Domn moldovean apărură la Sibiiu, Voevodul Ardealului făcând direct responsabil pe judele cetății «si idem filius waywode, se in aliquum alium locum evadet et aliquid huic regno nostro incommodabit: Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 168. Totuș, la începutul a. 1508, incurajat de sigur de boala lui Radul, Mihnea veni pentru a patra oară în Ardeal (*Rechnungen*, 493: Ianuarie 1 — Sibienii trimit pe cnezul din Sad «cum litteris ad vaivodam Miham»). În acelaș timp veni și soția sa, întâmpinată fiind la 6 Ianuarie, în Tâlmăciu, de delegații acelorăși Sibieni (*ibidem*, 494), cari o conduc în cetatea lor (*ibidem*, 494), înștiințând pe Palatinul și Tezaurarul Regatului de sosirea ei (*ibidem*, 494). Protestul lui Radul (cf. I Bogdan, *Relațiile*, 227: scris. către Brașoveni din Fevruarie 1508 — «căpeteniile voastre îmi ridică vrășmași asupra capului meu») se vede a fi silit însă pe Ardeleni să îndepărteze și de rândul acesta din mijlocul lor pe Mihnea, care, ne mai având nici o nădejde la ei, întru cât Ungurii aveau acum alt pretendent, pe Danciul Țepeluș, căută și găsi sprijin la Turcii dunăreni.

turi de vecinătate ce dăinuira, cum arătarăm, între Țara-Românească și Transilvania, dealungul întregii domnii a lui Radul cel Mare și stabilirea legăturilor de reciprocă încredere politică ce se constată până la urmă între cei doi suverani, prin soliile și veștile ce-și trimit unul altuia (1); al treilea, omagiul de vasalitate pe care Domnul român îl făcu Regelui ungar către sfârșitul domniei și vieții sale, cum relatează aceasta Istvánfi.

Intr'adevăr, iată ce scrie în istoria sa, sub a. 1507, cunoscutul istoriograf ardelean († 1615): «Per eos dies.... Radulo, Transalpinae Valachiae, quae etiam montana vocatur, princeps, tam clientelae suae, quae antiquo iure reges Hungariae respicit, declarandae causa, quam pro aliis rebus, ad Vladislaum Budam venit, equos militares regio more instratos ac asturcones optimi generis, acinaces, auro gemisque ornatos, aliaque dona adferens, versatusque apud regem aliquamdiu mansit, auctus officiis honoribusque.

---

(1) Solii ale Regelui la Radu. Afară de cea amintită (p. 194, n. 4), se mai menționează în *Rechnungen*, 417 și 437 (1504 Ianuarie — George Horwath și Dimitrie Iacsici), Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 173 (1505 Septembrie — Emeric Czobor și Dimitrie Iacsici), *Rechnungen*, 437 (1506 Ianuarie — Emeric Czobor), *ibidem*, 436 (1506 Noembrie — un «caduceator» al Regelui) și 441 (1506 Decembrie — Ladislau Pesthény). — Solii ale lui Radul la Rege. Afară de cele amintite (p. 193, n. 10 și p. 203, no. 3), se mai menționează: în Sanuto, IV, 415 (1502 Noembrie), *ibidem*, V, 195 (1503 Octombrie — cu vești din Constantinopol), *ibidem*, VI, 98 (1504 Noembrie — cu vești despre pregătire de oști în Moldova), *Rechnungen*, 438 (1506 Octombrie), *ibidem*, 438 (1506 Noembrie) și Sanuto, VII, 130 (1507 Iulie — cu vești, false de altfel, despre moartea Sultanului (Baiazid) și ridicarea în scaun a fiului său primogenet (Mohammed).

Postea Thoma Bocatio cardinale, Petro comite Sancti Georgii ac Iosepho Somio, nec non Moyse Buslavio praefecto aulae et Benedicto Battiano, qui in aerarii praefectura, Stephano Telegdino, magistratu abeunte, successerat (1), obnixè eum comendantibus, oppidum satis frequens et celebre Aldiodum (2), cum amplis latifundiis redditibusque, in Transilvania situm, a rege donativi nomine, quod eius quoque heredes sequeretur, obtinuit. Fuerat Aldiodum antea Ioanni Tharcziano.... ab Vladislao certis conditionibus collatum.... Sed quum Raduloni oppidum istud propinquius commodius-

(1) Toți curteni ai Regelui Vladislav și anume: 1) Bakocz (Bocacius), Toma, Arhiepiscop-primat al Ungariei și Cancelar al Regatului, între 1490-1509, supranumit, pentru rolul covârșitor în afacerile statului, Richelieu al Ungariei, † 1521. — 2) Szentgyörgyi, Petru, Voevod al Ardealului, între 1499-1515. — 3) Som, Iozsa, Comite al Timișoarei, între 1495 — 1508. — 4) Buzlay (Buslavius), Moise, curtean întrebuințat în diferite solii, între 1500 — 1507. — 5) Bathyany, Benedict, Tezaurar al Regatului, între 1506 — 1514. — 6) Telegdi, Ștefan, Vicevoevod al Ardealului, între 1481 — 1498, apoi Consilier al Regelui, îndeplinind, în această calitate, și el, diferite solii, în Franța, Polonia și Moldova. — Pentru persoanele de sub 1, 5 și 6, cf. *Lexiconul unguresc Pallas*, iar pentru celelalte Hurmuzaki-Iorga, XV-1 și A. Veress, *Acta et epistolae*, tabla. — De altfel asupra Curții lui Vladislav II există o monografie ungurească (Fógel Iózsef, *II. Ulászló udvartartása*, Budapest 1913), pe care însă, necunoscând limba, n'am putut-o utiliza peste ceea ce am dat mai sus.

(2) Geoagiul, în com. Hunedoarei. Se zicea Al-Gyóg, Al-Gyód, Al-Diógy și, mai ales, Al-Diód (Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* = Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniadeștilor, V, Budapest 1913, 53 și urm.), ceea ce a făcut pe răp. A. Bunea (*Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Belgradului*, Blaș 1902, 29-9) să identifice greșit localitatea cu Geoagiul de lângă Ștremț (Diód) din com. Albei-de-jos.

que esset, rex Ioannem Tharczianum, partim praesenti pecunia pro eo numerata, partim tradita ei arce Onodia (1) contentum reddidit. Quo munere Radulo laetus, gratiis Vladislao actis, in suam provinciam.... reversus est» (2).

Afară de călătoria lui Radul cel Mare la Buda și de prezentarea darurilor enumerate, tot ceea ce Istvánfi relatează în pasagiul aci reprodus, ca *urmări* ale omagiului de vasalitate al Domnului român, se confirmă azi documentar, printr'o diplomă a Regelui Vladislav din 6 Ianuarie 1508 (3), în care acesta arată că, întorcând lui Ioan Tharczay, fostul comite al Săcuilor, o datorie (12.000 fl.), parte în bani, parte socotită în valoarea cetății Olnod, iea dela dânsul domeniul Geoagiului din Ardeal, zălogit pentru acea datorie, spre a-l conferi, cu toate dependențele sale, după recomandăția curtenilor săi, exact cei numiți la Istvánfi (4), Domnului Țerii-Românești (5).

(1) Olnod, com. Borsód, Ungaria.

(2) *Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae 1622, IV, 35. In trad. la Șincai, *Cronica*, ed. 2-a, II, 179-80.

(3) A. Veress, *Acta et epistolae*, 85-7.

(4) Diploma dela nota precedentă: «reverendissimi.... domini Thomae... cardinalis Strigoniensis... et secretarii cancellarii nostri, necnon spectabilis et magnificorum Petri comitis de Bozyn et de Sancto Georgio, iudicis curiae nostrae et waywodae nostri transilvani, ac Iose de Som, comitis Themensiensi et partium regni nostri inferiorum capitanei generalis, Moysis Bwzlay de Gergellaka, magistri curiae nostrae, et Benedicti de Bathyan, thesaurarii nostri». Partea aceasta, nefiind tipărită la d-l Veress, o dau după o copie de pe originalul ce mi-am procurat, prin bunăvoința d-lui Dr. G. Alexici, din Arhiva țerii dela Budapesta.

(5) A. Veress, *Acta et epistolae*, 87: «Nos Wladislaus... oppidum Aldyód... cum universis suis pertinentiis a praefato Iohanne Tharczay

Dar după raporturile politico-feudale ale timpului, nu se putea conferi, cu titlu de donațiune, o posesiune a Regelui, decât unui vasal al acestuia sau cuiva care să se fi recunoscut ca atare. Iar că Radul cel Mare se recunoscuse, ca Domn al Țării-Românești, vasal al Regelui Vladislav ne confirmă cercetarea documentelor timpului sub raportul titulaturii întrebuițate de Rege față de Domn și de acesta față de acela,—cercetare din care reiese că în 1507, așa dar în anul indicat de Istvánfi, s'au stabilit între Țara-Românească și Ungaria raporturi politice corespunzătoare stării de vasalitate a celei dintâi față de cea din urmă.

Intr'adevăr, pe când în documentele anterioare a. 1507, Radul e pentru Vladislav numai «credinciosul nostru» (*fidelis noster*) (1), în documentele posterioare acestui an, Domnul Țării-Românești e pentru Regele Ungariei «Voevodul nostru transalpin» (*Vaivoda noster transalpinus*) (2) și «membru deplin și statornic al Regatului și al sfintei Coroane» (*solidus et constans membrum regni et sacrae Coronae*) (3), iar Țara-Românească pentru Ungaria «partea transalpină a Regatului nostru» (*pars regni nostri tran-*

---

repetivimus; qui... oppidum ipsum, una cum praedictis suis pertinentiis, nobis remisit et restituit per nos tandem praefato waywodae nostro (Radul), ut praefertur, conferendum et tradendum. Quapropter nos... Iahanni Tharczay... castrum nostrum Olnod vocatum... conferendum duximus».

(1) Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 157: 1501 August 12.

(2) A. Veress, *Acta et epistolae*, 93: 1508 Februarie 2; Hurmuzaki-Iorga, 180: 1508 Martie 12 și 182: 1508 Maiu 3; A. Veress, *ibidem*, 96: (1508).

(3) Hurmuzaki, *Documente*, II-1, 18: (1508).

salpinensis) (1) ori chiar — într'un act emanat dela Radul — «membru al Regatului Ungariei» (membrum regni Hungariae) (2), ceea ce arată, în chip neîndoios, credem, că la sfârșitul domniei sale, Radul cel Mare recunoscă pe deplin, făcând omagiu de vasalitate, așa cum relatează Istvánfi, suzeranitatea Coroanei ungare. Cum și în ce condițiuni s'a făcut aceasta, vom cercă să arătăm în cele următoare.

*

4. După istoriograful ardelean, Domnul însuș ar fi mers la Curtea lui Vladislav, «să se arate a fi client unguresc, după cădînța cea veche», cum scrie, traducând pe Istvánfi, bătrânul Șincai (3). O călătorie a lui Radul cel Mare la Buda nu se confirmă însă documentar. Trebuie deci să admitem a priori că omagiul de vasalitate s'a îndeplinit, ca și jurământul de fidelitate, prin mijlocirea vreunei solii. Și într'adevăr, în diploma menționată a Regelui Vladislav se arată că transacțiunea cu Ioan Tharczay pentru obținerea Geoagiului s'a făcut cu ocazia prezenței la Curtea din Buda a unui sol al Voevodului transalpin, venit să afirme credința stăpânului său și statornicia sentimentelor sale față de Coroana ungară și de Regele său și să asigure pe acesta de serviciile ce totdeauna e gata a aduce, lui și Re-

---

(1) A. Veress, *Acta et epistolae*, 86-7^f: 1508 Ianuarie 6 și 93: 1508 Februarie 2; Hurmuzaki, *Documente*, II-1, 18: (1508); A. Veress, *ibidem*, 100: 1510 Ianuarie 1.

(2) I. Bogdan, *Relațiile*, 352: 1507 Decembrie 3 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 177.

(3) *Cronica*, ed. 2-a, II, 179.

gatului (1),—la ceeace Vladislav, se spune mai departe în diplomă, pentru a-i manifestă bunăvoința sa în chip real, pentru a-i recompensă serviciile aduse sfintei Coroane și Creștinătății întregi și pentru a-l întări și mai mult în devotamentul lui față de sine (2), iea, cum am arătat, domeniul Geoagiului dela Tharczay, spre a-l conferi, cu toate dependențele, Voevodului Țerii-Românești.

E clar deci, că misiunea solului trimis de Radul cel Mare, în 1507, la Curtea din Buda a fost să facă, în numele stăpânului său, omagiul de vasalitate relatat de Istvánfi, cu care ocazie prezentă Regelui, cum mărturisește istoriograful ardelean și cum eră obiceiul, bogate și prețioase daruri: «cai militărești, împărătește înșeuăți, asturcomi de cei mai buni și săbii poleite cu aur și bătute cu pietre scumpe» (3). — Dar acest omagiu de vasalitate nu s'a făcut

(1) A. Veress, *Acta et epistolae*, 86: «nuntius et orator fidelis nostri Radwl waywodae partium regni nostri transalpinarum ad nos applicuisset, ... fidem ac integritatem eiusdem domini sui, animique ipsius in nos et sacram huius regni nostri coronam firmam constantiam ac nobis et huic regno nostro semper serviendi promptitudinem diffuso satis et prolixo sermone explicasset».

(2) *Ibidem*, 86-7: «nostram benevolentiam exhibitione reali in eum ostendere.... officiosa ipsius waywodae nostri in nos et sacram coronam nostram observantia et integritas non tantum huic regno, verum etiam universae reipublicae christianae... fide et devotione eo magis solidetur et confirmetur».

(3) Daruri obișnuite în Orient. Cai și blănuri pentru astfel de daruri, de sigur pe seama Turcilor, căută Radul la Brașoveni (mai sus, p. 197, n. 2), iar fratele său Vlad Vodă zis și Vlăduță menționează, într'un doc. din 1511 August (Șt. Grecianu, *Șirul Voevozilor cu divane și note*, scriere tipărită, dar nepublicată, în Bib. Academiei Române), un cal

numai prin vorbe — oricât de multe — prolixo sermone! — vor fi fost ele, ci și printr'un act stabilitor al raporturilor politice, existente și mai înainte, dar numai atunci fixate, între cele două țeri, act a cărui ființă ne-o atestă Domnul însuș, în tratatul încheiat, curând după aceea, cu Sibienii și Universitatea săsească, la 3 Decembrie 1507 (1), arătând că pacea pe care a încheiat-o cu Regele și mai marii Regatului voește s'o încheie și s'o ție și cu vecinii săi din Ardeal (2).

«dat Ungurilor, când a făcut pace cu Craiul», dar despre care se vorbește și într'un raport venețian din Ungaria dela 9 Iulie 1510: Sanuto, *Diarii*, X, 849.

(1) I. Bogdan, *Relațiile*, 225 = Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 177. — Prețioasele socoteli sibieni dau interesante amănunte cu privire la încheierea acestui tratat. Tratatul s'a condus, din partea lui Radul, de Albul Vistierul, trimis în acest scop în Septembrie la Sibiu, (*Rechnungen*, 478), unde, în Octombrie, sosesc și alți delegați ai Domnului român (*ibidem*, 472). Câteva zile în urmă, Albul plecă la Voievodul Transilvaniei (în Sighișoara: *ibidem*, 476) «in facto inscriptionis et colligationis propter fidelitatem» (*ibidem*, 473), iar Sibienii cumpără pergament, ceară și șnur «pro usu litterarum inscriptionalium» (*ibidem*, 473). În sfârșit, în Noembrie, trimiși ai Sibienilor (cu Iacob de Gerend în frunte) duc Domnului Țerii-Românești tratatul — «litteras inscriptionales» (*ibidem*, 331 și 474).

(2) «Igitur volumus... quod pacem perpetuam... quam cum serenissimo domino Wladislao, domino videlicet nostro gracioso, prelatisque et baronibus regni eiusdem, simul cum boyaronibus et nobilibus huius regni nostri transalpinensis disposuimus et conclusimus, — hanc igitur *treugam et pacem* cum iuramento fidelium nostrorum volumus observare cum prudentibus et circumspectis viris magistro civium, iudicibus iuratisque consulibus atque senioribus civitatis Cibiniensis, necnon Septem Sedium saxonicalium». În trad. la Șincai, *Cronica*, ed. 2-a, II, 175

Cuprinsul acestui act, întru cât nu ni s'a păstrat, nu-l putem cunoaște decât indirect, din conținutul documentului ce-l atestă: tratatul cu Sibiiienii, care, se spune apriat, e făcut, bine înțeles cu excepția dispozițiilor sale speciale, pe temeiul aceluia. Astfel, Domnul român se îndatoră față de Regele ungur să-i păstreze — sub jurământul său și al boierilor săi ori numai al acestora—credință neprihănită și nestrămutată, să fie dușman dușmanilor și prietin prietinelor, să împiedice, cu puterea armelor, invaziile turcești în Ungaria și Ardeal prin Țara-Românească sau, când acesta nu i-ar fi cu putință, să-și prevină vecinii din vreme de atari invazii, cum și de orice ar afla spre răul lor dela păgâni. În schimb, Regele ungur asigură Domnului român: să-i recunoască stăpânirea (1), să nu sufere rivali asupra lui în țerile Coroanei, să apere și să libereze țara de Turci, când aceștia ar călca-o și cotropi-o, în sfârșit, să ofere adăpost în țerile Regatului Domnului și boierilor săi, în caz că ar fi alungați de păgâni din baștinele lor.

5. Dispozițiile acestea, pe lângă cari nu cred să mai fi fost altele de ordin politic mai importante, — cu jurământ de fidelitate și anumite obligații de o parte, cu recunoaștere de stăpânire, netolerare de pretendenți și asigurare

---

(1) Dispozițiunea aceasta nu e cuprinsă în tratatul cu Sibiiienii, ca una ce nu putea veni decât dela Rege. E însă în firea lucrurilor și, pe lângă aceasta, specificată în tratatul lui Vlăduță Vodă, încheiat, prin mijlocirea Brașovenilor, cu Regele Vladislav la 1511 August 17: Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 213.

de azil de altă parte —, vădesc în deajuns starea de vasalitate în care domnia Țerii-Românești se găsea față de Coroana ungară și Regele său. Această vasalitate, nefiind impusă prin puterea politică a Ungariei sau prin situația grea în care s'ar fi aflat țara, nu constituia însă, din punct de vedere politic, o scădere a domniei Țerii-Românești peste ceea ce această domnie reprezentase până atunci. Pe de altă parte, ea nu era o abatere dela politica țerii față de Ungaria, ci numai o reluare benevolă a legăturilor politice tradiționale ale Țerii-Românești cu Coroana ungară.

Intr'adevăr, Ungaria lui Vladislav II nu mai era Ungaria Angevinilor și nici măcar aceea a Corvinilor, ca prin prestigiul său politic să fi impus lui Radul cel Mare, precum impusese unora din predecesorii săi din sec XIV și XV, protecția, față de primejdia turcească, a Coroanei Sfântului Ștefan. Pe de altă parte, țara nu era nici ea amenințată, cel puțin atuncea, din afară și nici turburată în lăuntru, așa fel ca Domnul să fi fost silit, precum fuseseră alți înaintași ai săi, să solicite, prin o politică de alipire, sprijinul Regatului în vădit declin al lui Vladislav Polonul. Ceea ce făcu așa dar pe Radul cel Mare să recunoască de sine, în chip benevol, suzeranitatea Coroanei ungare, făcând în cele din urmă chiar omagiu de vasalitate, fu, cum am spus la început, preocuparea de-a câștiga și asigura domniei liniștea la adăpostul căreia țara să se poată așeza și propăși.

De altfel singurul rezultat pozitiv al politicei de alipire a lui Radul cel Mare către Ungaria a fost acesta: liniștea domniei, prin îndepărtarea dela hotare și netolerarea în ținuturile de peste munți a pretențiilor ce s'ar fi pu-

tut ridică oricând printre Ardeleni împotriva-i, uneltind, amenințând și turburând țara. Căci celelalte obligații ale Regelui față de «Voevodul său transalpin» erau, pentru situația de atunci a Ungariei, sau iluzorii (apărarea de Turci) sau, pentru cazul unui Domn ca cel ce stăpâniă atunci Țara-Românească, neactuale (azilul peste munți). Pentru siguranța țerii sale, Domnul român prețui așa dar liniștea tronului său atât cât să n'o fi socotit prea scump obținută prin recunoașterea benevolă a unei suzeranități foarte puțin reale. La rândul-i, pentru prestigiul Coroanei sale pălînde și pentru asigurarea Ardealului împotriva invaziilor turcești, Regele Ungariei prețui această recunoaștere, chiar în condițiile în cari ea se făcuse, atât cât să fi căutat a o investi cu toate formele unei vasalități reale, prin acordarea pe seama domniei Țerii-Românești a unui nou feud ardelenesc, acel al Geogiului, întru cât vechile feude ale Domnilor noștri — Amlașul și Făgărașul — erau acum, o jumătate de veac dela pierderea lor, definitiv înstrăinate.

*

6. Intr'adevăr, încă din 1502, când o nouă vacanță se ivi în stăpânirea Făgărașului, Radul Vodă solicitase, prin mijlocirea Regelui Poloniei, pentru sine, ținutul (1). El nu-i

---

(1) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, II-2, 509. — Bunele raporturi ale lui Radul cu Polonia se atestă și prin scrisoarea Regelui Sigismund către Vladuță Vodă din 1510 (*ibidem*, II-3, 43), în care se spune despre Domnul român: «carum enim eum habuimus quemadmodum et fratres nostri serenissimi reges Poloniae dilexerunt».

fu însă acordat. Prea erau mulți și însemnați competitorii, cu drepturi câștigate, asupra Amlașului și, mai ales, asupra Făgărașului, pentru ca, față de ei, Vladislav să fi putut preferi pe Domnul Țerii-Românești. Intre acești competitori eră și Ioan Corvin, către care Regele avea obligații mai vechi, din vremea când renunțase la coroană în favorul său (1), așa că, cu toată împotrivirea Sașilor (2), cei mai recentți posesori ai Făgărașului, ținutul fu conferit fiului Craiului Mateiu (3), iar doi ani în urmă, la 1505, murind ultimul Corvin, Cristofor, fiul lui Ioan († 1504), Făgărașul fu dăruit lui Ioan Bornemisza, care, prin vestitul său pârcaľab (castelan) Paul Thomory, dădu țerii acea temeinică organizare pe care o avu și păstră multă vreme, ca provincie quasiautonomă (4). — Pe lângă aceasta, prea se consolidase vieața și organizația specific românească a boierimii făgărășene, pentru ca, după o nouă stăpânire a Voevozilor transalpini, această boierime să nu fi putut deveni amenințătoare pentru integritatea Coroanei ungare prin năzuințele sale de alipire la Țara-Românească, năzuințe manifestate destul de accentuat, în 1508, când, după venirea la tron a lui Mihnea, o samă de boieri făgărășeni din Ucea, Cârțișoara, Șinca și Arpaș, se răsculară și trecură în Țara-Românească, pentru a da ținutul în stăpânirea noului Domn ridicat aci de Turci împotriva Ungurilor (5).

---

(1) Fessler, *Geschichte von Ungarn*, III (Leipzig 1874), 228-9.

(2) Hurmuzaki-Densușianu, II-2, 511.

(3) *Ibidem*, I. c.

(4) A. Bunea, *Stăpânii țerii Oltului*, 35.

(5) I. Pușcariu, *Două documente privitoare la revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău*, in

Intru cât deci Făgărașul nu mai putea *fi retrocedat, Radul cel Mare, la 1507, când prin omagiul de vasalitate obțină dreptul unui feud în Ungaria, nu mai solicită dela Vladislav țara dintre Carpați și Olt, ci numai «oarecari bunuri în Regat sau în părțile-i supuse, sieși vecine» (1), ceeace Vladislav se grăbi a satisface, acordându-i, ca donațiune a Regelui, ca feud, domeniul Geoagiului, cu toate dependințele și veniturile. Evident, noua posesiune nu avea întindererea și valoarea Făgărașului. Totuș eră destul de întinsă. Căci, după cum reiese din trei diplome contemporane, dela 1509, 1511 și 1518 (2), de «târgul cel destul de mare și vestit» (oppidum satis frequens et celebre) al Geoagiului, țineau nouăsprezece sate (1. Băcia = Bakonya, 2. Balșa = Balsja, 3. Bozeș = Bozes, 4. Cib = Cséb, 5. Cigmău = Csigmó, 6. Ardeu = Erdőfalva, 7. Glod = Glod, 8. Homorod = Homoród, 9. Almașul mic = Kisalmás, 10. Mada = Máda, 11. Nădăștia = Nádastia, 12. Almașul mare = Nagyalmás, 13. Poiana = Pojána, 14. — ? — = Rejtekmás, 15. Renghet = Renget, 16. — ? — = Rusán, 17. Tecărău = Tekerő, 18. — ? — = Trefaalmás, 19. Voia = Voja) și o întinsă Câmpie, numită Câmpia turcească =

Analele Academiei Române, mem. ist., XXXIII, 61 urm. — «Quia anno Domini 1508... regnum illud transalpinum manibus Michnae vaivodae devenisse, mox ex ista terra Fogaras nonnulli boiarones et valachi furtim ceperunt discedere ad ipsum vajvedam, ut hanc terram ac castrum et populum manibus suis traderent et proderent»: *ibidem*, 66.

(1) A. Veress, *Acta et epistolae*, 87: «qualia bona in hoc regno nostro, vel partibus sibi subiectis, sibi et dominio suo viciniora».

(2) Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, 55-6.

Török puszta (1), cuprinzând, toate aceste localități, aproape întreg cercul administrativ de azi al Geoagiului, afară de colțul sud-vestic și de o îngustă fâșie dela marginea estică, adică toată valea Borșei, dela izvoare până la vărsarea ei în apa Mureșului, pe o lungime de cca 25 km. și o lățime de cca 15 km.

Insemnătatea acestui întins domeniu reiese și din trecutul lui. Menționat încă în sec. XIII, ca posesiune regală, Geoagiul fu dăruit mai întâiu, la 1397, de Impăratul Sigismund, lui Mármarosi Gurzó, apoi, la 1404, 1407 și 1412, tot de el, jumătate familiei Töreki, jumătate familiei Dénesi. La 1444, neamul celor dintâi stingându-se, cei din urmă obținură întreg domeniul, pe care-l stăpâniră până la 1467, când Dénesi-eștii trăitori pe atunci, Ioan și Andreiu, amestecați fiind în răscoala nobilimii transilvane împotriva lui Mateiu Corvinul, fură deposedați, iar domeniul dat de Rege, la 1468, lui Ioan Pongrácz, Voevodul Ardealului. Acesta stăpâni Geoagiul până la sfârșitul vieții sale: 1476. Tot așa fiul său Mateiu: 1501, dată când domeniul fu conferit, ca și Făgărașul mai târziu, lui Ioan Corvin, care, la moarte-i (1504), îl lăsă fiului său Cristofor. Acesta nu-l stăpâni însă decât un an. Căci la 1505, stingându-se fără urmași, Geoagiul, rămas din nou pe seama Coroanei, fu dat, în anul următor, ca zălog, lui Ioan Tharczay, comitele Săcuilor, pentru suma de 12.000 floreni împrumutați Regelui, care răscumpără domeniul, cum am văzut, la 1507, cu ocazia

---

(1) Csánki, *op. cit.*, I. c., iar pentru corespondentele românești, N. Mazere, *Supliment la harta etnografică a Transilvaniei*, Iași 1909, 27.

omagiului de vasalitate al lui Radul cel Mare, spre a-l con-feri acestuia ca feud (1).

*

7. Din diploma de donațiune (2) nu ne e cunoscută decât partea dela început (titlul și prooemiul), căci ea ni s'a păstrat numai în copie, într'un codice diplomatic din care lipsește tocmai foaia ce conține partea din urmă (3), cea mai importantă (expoziția), prin care se acordă donațiunea și se specifică, de sigur, condițiile ei. Lipsește de asemenea data. Dar pe când aceasta e ușor de aflat, deoarece trebuie să fie între 6 Ianuarie 1508, când Regele dă diploma pentru rescumpărarea Geoagiului dela Tharczay, și 2 Februarie următor, când el ordonă Capitlului din Alba-Iulia să introducă pe noul posesor, Radul cel Mare, în stăpânirea domeniului (4), — condițiile în cari s'a acordat donațiunea sunt mai greu de precizat.

---

(1) Csánki, *op. cit.*, 53-4, de unde s'a luat întreg istoricul localității.

(2) Hurmuzaki, *Documente*, II-1, 17-8. — Motivarea donațiunii, ca și în diploma din 1508 Ianuarie 6, e: «in rebus militaribus dexteritatem non aspernamdam fidelis nostri... Radul vajvodae partium regni nostri transalpinarum... etiam plane fidelitatis integritatem servitorum cummulata merita, quae idem vaivoda... more maiorum et antecessorum suorum, perinde ac vetum solidum et constans membrum huius regni et sacrae Coronae, semper fideliter intrepideque, absque ulla vel minima suspicionis macula, eidem sacrae Coronae nostrae et praedecessoribus nostris... regibus Hungariae... ac nobis praestiterit».

(3) Comunicare a d-lui Dr. G. Alexici, care a binevoit, la rugăminte mea, să examineze în Bib. Muzeului Național din Budapesta codicele de care e vorba.

(4) A. Veress, *Acta et epistolae*, 92-3. «oppidum nostrum Aldyod... memorato Radul wayvodae nostro transalpinensi... in perpetuum con-

Negreșit însă, ele sunt acele ale donațiunilor similare. De aceea nu vom greși, credem, căutându-le în diplomele prin cari acelaș Rege reinnoește lui Ștefan cel Mare al Moldovei stăpânirea asupra Ciceului și Cetății-de-Baltă, la 1492 (1): posesiunea domeniului și dependențelor sale, cu drepturile feudale ce decurgeau din această posesiune — jurisdicția și veniturile. Jurisdicția o exercită Domnul direct sau printr'un delegat al său (pentru posesiunile moldovenești Pârcălabii din Ciceu și Cetatea-de-Baltă), iar încasarea veniturilor se făcea printr'un «administrator proventuum». Cel puțin un astfel de administrator eră negreșit și reprezentantul lui Radul cel Mare, pe care Capitlul din Alba-Iulia îl introduce, la 14 Aprilie, în stăpânirea noului feud al Geoagiului (2), potrivit ordinului menționat al Regelui dela 2 Februarie 1508.

Din acest din urmă document se vede că donațiunea fusese acordată lui Radul cel Mare și, pe urma lui, ficei sale Anca, fratele său dulce (carnalis) Vlad și tuturor succesorilor lor (3). S'ar putea deduce de aci că donațiunea

---

tulerimus velimusque eundem in dominium eiusdem ac pertinentiarum suarum per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci». — Motivarea donațiunii, ca și în diplomele anterioare, e tot «integerrimam fidem ac fidelitatis constantiam servitorumque gratissima et cumulata merita fidelis nostri... Radwl waywodae... quae idem sacrae... Coronae praedecessoribusque nostris... regibus huius regni nostri... et deinde etiam nobis... exhibuit et impendit».

(1) A. Veress, *Acta et epistolae*, 43-4 și 45.

(2) *Ibidem*, 94.

(3) *Ibidem*, 93: «oppidum nostrum Aldyod... memorato Radwl waywodae nostro transalpinensi et per eum generosae puellae Anka

s'a făcut lui Radul personal, iar nu Domnului ca atare, ceea ce negreșit, dacă ar fi, ar diminua importanța politică, întru cât n'ar mai fi vorba de un feud al domniei, ci numai de o posesiune privată a Domnului, cum de altfel s'a și emis (1). Dar dovada că nu e așa, e că la moartea lui Radul Geoagiul n'a revenit nici fiicei sale Anca, dacă cumva ea mai trăia, nici fratelui său Vlad și nici vreunui alt descendent al său, ci, declarat vacant și ținut astfel câțva timp, el a fost acordat, după ce n'a mai putut fi conferit succesorului lui Radul Vodă în domnia Țerii-Românești, unor pretendenți de peste munți (2).

Faptul acesta invederează, cred, îndeajuns, caracterul politic de feud al nouăi posesiuni ardelene acordate de Regele Ungariei Domnului Țerii-Românești. De altfel, în acelaș mod, în aparență personal, au fost conferite posesiunile ardelene ale Domnilor Moldovei — mai întâiu lui Ștefan și fiului său Alexandru (3), apoi, după moartea acestuia,

---

vocatae filiae ac Wlad similiter waywodae, fratri eiusdem Radwl vaivodae nostri carnali, ipsorumque haeredibus et posteritatibus... in perpetuum contulerimus».

(1) N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, 122. Asemenea I. Minea, *Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului*, București 1914, 76-7.

(2) Lui Ioan Podmaniczky, la 1500 Ianuarie 1: A Veress, *Acta et epistolae*, 100. Donațiunea s'a motivat cu lipsa de urmași (*defectum seminis fidelis nostri spectabilis et magnifici condam Radwl waywodae regni nostri transalpini*) ai lui Radul cel Mare, cu toate că între numeroșii descendenți și consăngeni ai răposatului Domn eră și fratele său Vlăduță Vodă, moștenitorul direct — după diploma lui Vladislav din 1508 Fevruarie 2 — al Geoagiului.

(3) A. Veress, *Acta et epistolae*, 44.

lui Ștefan și fiului său Bogdan (1). Mai mult încă: veniturile posesiunilor n'au fost acordate Domnului Moldovei decât pe timpul vieții — «per universum tempus vitae suae» (2). Cu toate acestea cine ar putea contesta caracterul politic de feude al Ciceului și Cetății-de-Baltă? — Ca și aceste două posesiuni moldovene în Ardeal, Geoagiul a fost conferit așa dar lui Radul cel Mare în calitate de Domn al Țerii-Românești, ca urmare omagiului de vasalitate făcut, în chip benevol, Regelui Vladislav la 1507.

*

8. Dar Radul cel Mare nu avu parte să stăpânească efectiv feudul său ardelean decât prea puțin. Căci două săptămâni după ce reprezentantul său fu introdus în posesiunea Geoagiului (la 14 Aprilie), el nu mai eră în vieță (3). Faptul nu are însă importanță, întru cât omagiul de vasalitate, care aduse cu sine conferirea nouăi posesiuni ardelenе, n'a fost un scop, ci numai un mijloc al politicei Domnului român, politică prin care a urmărit liniștea domniei și siguranța țerii din spre primejdiile ce i-ar fi putut veni, fie de peste munți, fie de peste Dunărea. Și acest rezultat a fost pe deplin ajuns. Căci, precum din spre Turci, tot așa

---

(1) A. Veress, *Acta et epistolae*, 48 urm. (în special, 64-5).

(2) *Ibidem*, 45-6.

(3) În Martie, Radul eră foarte rău bolnav (Hurmuzaki-Iorga, XV-1, 180-1), iar la 3 Maiu vestea morții sale eră cunoscută la Buda (*ibidem*, 182). Decedase la sfârșitul lui Aprilie, «după Paști» (în anul 1508, la 23 Aprilie), scrie Ureche (ed. Kogălniceanu, *Cronicele României*, I, 181), care are știrea negreșit din ultima parte, pierdută, a Letopisețului contimporan dela Bistrița.

din spre Unguri, Radul cel Mare nu avu nimic deosebit a suferi în tot timpul domniei sale. Doisprezece ani, oști turcești n'au călcat, cu scop vrășmaș, pământul țerii sale (1) și nici pretendenți domnești nu s'au ridicat împotriva-i. Afară de războiul cu Moldovenii, provocat de Bogdan Vodă și curmat de Radul cel Mare (2), Țara-Românească s'a bucurat, în tot acest timp, de cea mai deplină liniște.

La adăpostul acestei liniști, Domnul, prețuit în afară, cinstit în lăuntru, își săvârși opera de cultură și organizare — întemeind cea dintâi tipografie în țerile române și tipărind cele dintâi cărți bisericești, înălțând, pe lângă altele mai comune, cea mai frumoasă, până atunci, mânăstirea domnească (Dealul) și organizând, pe baze cari s'au păstrat nestrămutate dealungul a trei veacuri, ierarhia bisericească a Terii-Românești. — Evident contimporanii și urmașii săi nemijlociți și-au dat seama de însemnătatea acestei opere de cultură și organizare, săvârșită, ca rezultat al politicei sale, într'o epocă de liniște, care contrastă atât de mult cu vremurile turburi și nesigure ce fuseseră înaintea domniei lui Radul și cu cele — mai turburi și mai nesigure — ce urmau după moartea lui. De un secol aproape, dela Mircea cel Bătrân, țara nu mai văzuse o domnie atât de tihnită și de bogată în lucrări bune

(1) O singură dată oști turcești au intrat în Țara-Românească — în Octomvrie 1497 — sub Mezet Pașa. Eră ajutorul pe care Turcii-l trimiteau lui Ștefan cel Mare pentru lupta sa cu Ioan Albert, Regele Poloniei. Cf. scris. lui Radul către Brașoveni la I. Bogdan, *Relațiile*, 216.

(2) Asupra acestui războiu, art. *Radul cel Mare și Bogdan cel Orb*, ce voiu publică în «Convorbiri Literare».

și folositoare. De aceea, e de admis că epitetul de «*cel Mare*» dat Domnului nostru, nu vine numai dela cei câțiva călugări scriitori ai vechilor anale ale țerii, ci și dela mulțimea cea mare a contimporanilor, și nu privește numai opera lui de cultură și organizare (1), ci și politica lui cuminte, de echilibru asigurător, între cele două mai mari puteri vecine, Turcii și Ungurii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

(1) Cf. și N. Iorga, *O veste însemnată din trecutul nostru cel vechiu*, în «*Floarea Darurilor*», II (1907), 435.